

Norske misjonsbladens utviklingsfilosofi

AV PÅL REPSTAD

I regi av Egede Instituttet og Institutt for Statsvitenskap ved Universitetet i Oslo har høgekolektor Pål Repstad foretatt en innholdsanalyse av de tre største norske misjonsbladene – Norsk Misjonstidende, Utsyn og Santalen – med sikte på å kartlegge hva bladene skriver om u-landsproblemet. Undersøkelsen er presentert i en 231 siders stensil med titelen «Misjonen ser på u-landa». Da den originale undersøkelsesrapporten er meget omfattende og bare foreligger i meget begrenset opplag, føler forfatteren behov for å presentere hovedfunnene for et større publikum. Det skjer nå i to artikler i Norsk Tidsskrift for Misjon. Den første gjengir en del viktige resultater av undersøkelsen, den andre er en kritisk refleksjon over den «misjonsbladens utviklingsfilosofi» undersøkelsen har avdekket. – Red.

Hvorfor innholdsanalyser misjonsblader?

Den statsvitenskapelige begrunnelse for å se hva misjonsbladene skriver om u-landsproblemet, er selvsagt en antakelse om at norske misjonsblader har innflytelse på norsk u-landsopinion. De overlegent tre største misjonsbladene i Norge har i de siste årene hatt et samlet opplag på omkring 90 000 pr. nummer. I løpet av et år kommer det anslagsvis 3,5 millioner av de tre bladene på markedet i Norge. Det er grunn til å tro at bladene har en videre leserkrets enn opplagstallene umiddelbart skulle tilsi. Opplesning fra misjonsbladene er en vanlig arbeidsform i mange misjonsforeninger. Kanskje vi kan regne med en «kjerne» på noe under ti prosent av Norges befolkning som er direkte engasjert i misjonens sak – ved gaver, forbønn og en varierende grad av interesse for misjonsinformasjonen.

Det er grunn til å tro at denne «kjerne» leser misjonsbladene nøyer enn mye annet lesestoff som kommer i folks postkasser. Abonentene har investert tid, penger, interesse og identitet i misjonen, og er interessert i å se hvilke virkninger deres innsats har. Det store flertall av misjonsvenner er nok primært interessert i de religiøse resultater

misjonen kan oppvise. Men det betyr ikke at det politiske innholdet er uinteressant. Tvert om tror jeg det «glir lettere inn» og aksepteres av leseren når det presenteres som en uproblematisk bakgrunn for hovedinnholdet, meldingene om selve misjonsarbeidet – lettere enn om det hadde vært publisert eksplisitt som politiske vurderinger.

I tillegg kan en vel tale om en autoritetsoverføring her: Den *religiøse* autoritet, misjonæren eller misjonslederen, blir også akseptert når han risser opp *samfunnsmessig* bakgrunnsstoff i misjonsbladene.

Det kan også framsettes den antakelse at for mange menige medlemmer av denne kjerne av misjonsvenner er misjonsbladene den eneste, iallfall den absolutt dominerende, kilde til kunnskap om u-landa. For mange mennesker, særlig i utkant-Norge, har dessuten alt kultur- og organisasjonsliv de deltar i, religiøst fortegn. «Misjonsfolket er en stor familie» – slike utsagn kan en stundom høre fra misjonsledere. Og det er uten tvil mye riktig i å se misjonsvennene som medlemmer i et integrert system med celler i lokalsamfunnene, hvor holdnings- og meningsdannelsen langt ut over «rent religiøse spørsmål» skjer internt.

Vi har antydning en kjerne på knapt ti prosent som aktive misjonsvenner. Men det er langt fra slik at de resterende nitti prosent av befolkningen er negative eller helt upåvirket overfor misjonens u-landsinformasjon. Utsyn regner med (nr. 4/1971) at 90 000 er på kristne leirer hver sommer, og at våre kristelige organisasjoner i alt har 6–700 000 medlemmer. Otto *Hauglin* har påpekt, med støtte i gallup-materiale og egne undersøkelser, at de som ikke tilhører den kollektivt aktive kjerne av overbeviste kristne, som regel slett ikke er bevisste ateister. De fleste er positivt innstilt til kristendommen og har en privat tro bestående dels av brokker fra kristen barnelærdom, dels av «folkereligøse» og agnostiske innslag.¹ Selv om religionen på mange måter er et marginalfenomen i denne gruppens liv, er det grunn til å tro at storparten av «de positive» lytter med et mottakelig sinn når de utsettes for hva misjonen sier om mennesker og samfunnsforhold i u-landa – særlig hvis informasjonen bekrefter deres egen *samfunnsmessige* forutforståelse. Selv om «de positive» kanskje ikke er så opptatt av misjonens religiøse formål, har de en viss menneskelig respekt for misjonæren. Han har ofret mye og reist ut i ukjent land. «Han har vært der ute selv og sett hvordan det er med egne øyne,» er for mange et sterkt argument, som stundom nyttes polemisk mot norske teoretiske «skrivebords-forståegpære».

1 Otto *Hauglin*: «Rapport fra Nærby», Oslo 1970, s. 170 f.

Hvordan analysere misjonsblader?

Jeg har som metode dels brukt kvantitativ innholdsanalyse, dels spedd på med mer kvalitative sitat-teknikker. Også den kvalitative delen av undersøkelsen har jeg selvsagt prøvd å gjøre så systematisk som mulig, i den betydning at jeg ikke bare har tatt med stoff som bekrefter mine forutnelser, men også det motsatte. Ikke desto mindre er det alltid en fare når man skal danne seg et inntrykk av et stoff ved alminnelig iakttakelse, at resultatet blir styrt av forventningene: man fester seg ved det som man på forhånd er mest opptatt av. Her kommer min nokså omfattende bruk av kvantitative teknikker inn som en kontroll og motvekt mot eventuell (i tilfelle utilsiktet) subjektivism.

Den kvantitative innholdsanalysen består i at jeg har delt opp teksten i meningsenheter og talt opp disse i ulike kategorier. Disse meningsenhetene er utsagn, dvs. de symboler som er nødvendige for at et saksforhold skal oppfattes. Ved hjelp av denne teknikken, som har lange tradisjoner og er svært vanlig i samfunnsvitenskapen, kan en få et bilde av hva slags meninger som er dominerende i teksten. Dette bildet blir mer objektivt, dvs. mer uavhengig av forskerens egne forventninger, enn om en bare skulle ha basert seg på inntrykksdannelse ved gjennomlesning.

Dette er ikke stedet for en gjennomgåelse av det konkrete opplegget for min analyse. Faglig interesserte og nysgjerrige får jeg henviser til den stensilerte undersøkelsesrapporten.

Hvilke nummer av Misjonstidende, Santalen og Utsyn har jeg så analysert? Jeg har vel bladd gjennom de fleste misjonsblader fra 1950 til i dag, men de som jeg har analysert systematisk og kvantitativt, er tre perioder med ti års mellomrom: 1951 og første halvår 1952, 1961 og første halvår 1962, 1971 og første halvår 1972. En god del stikkprøver har brakt på det rene at det ikke synes å være noe atypisk ved disse periodene i forhold til omgivelsene i tid. Tidskuttene er valgt med henblikk på å kunne etterspore eventuelle forandringer i norsk misjonsinformasjon i etterkrigstiden.

Det finnes flere norske misjonsblader enn de tre største. Hvor representative er Misjonstidende, Utsyn og Santalen i forhold til de andre? Man kan for det første si at de er representative nesten bare i kraft av sin dominans: De er tykkere, kommer ut oftere og har større opplagstall enn de andre bladene. Men også innholdsmessig synes en usystematisk undersøkelse å vise at de er nokså typiske – bortsett fra at flere av småbladene har lite plass og kommer sjelden, med de innholdsmessige begrensninger det fører med seg. Mange av de små

bladene bærer preg av å være nokså interne meldingsblader for aktivistene i vedkommende misjonsselskap mer enn utadvendte publikasjoner. Det finnes et unntak når det gjelder misjonsbladenes samfunnsmessige stoff: «Østen og vi» har periodevis meget bevisst brakt samfunnsstoff tildels med kritisk tilsnitt. Men dette bladet ruver ikke når det gjelder opplagstall.

Dominerende utviklingsfilosofi: individualisme og vekt på moralske og kulturelle forhold

Misjonen gir flere ganger i bladene uttrykk for at den ønsker å være politisk nøytral. Samtidig skal vi se at bladene inneholder virkelighetsoppfatninger og vurderinger som er politisk betydningsfulle.

Det er f.eks. betydningsfullt fra en politisk synsvinkel om man gjør underutvikling til et problem som har bakgrunn bare i u-landet selv, eller om man også trekker inn internasjonale forhold (kolonialisme, imperialisme, handelsbytteforhold, multinasjonale selskaper osv.) i drøftingen. Man kan også tenke seg kombinasjoner av intra u-landorientering og internasjonal orientering når man skal beskrive underutviklingen, forklare den eller foreslå løsningsforsøk.

Misjonsbladene presenterer nesten utelukkende en intra u-landmodell. «Det er dem der ute i u-landa det er noe galt med» er det dominerende synspunkt.

I løpet av den tjuetårsperioden som er analysert, har det internasjonale samfunns ansvar for underutviklingen kommet mer i forgrunnen enn før i den allmenne u-landsdebatten. Dette avspeiles bare i liten grad i misjonsbladene. På det beskrivende plan er det en viss økning i stoffmengden om internasjonale fordelingsproblemer. Det beskrives oftere enn før, særlig i Misjonstidende, men også i Santalen, forskjeller i rikdom mellom u-landa og vår del av verden. Men når det gjelder utsagn om årsaker til underutvikling og om utviklingskapende virkemidler, kan en ikke si at økningen over tid er dramatisk på noen måte. 2 ganger ble årsaker lokalisert til det internasjonale system i 1961–2 og 2 ganger i 1971–2. Antall virkemiddel-utsagn om at det må skje endringer i i-land og i internasjonale samhandlingsmønstre for å skape utvikling, går opp fra 0 i 1961–2 til 3 i 1971–2. Også i vår tid tales det altså nesten utelukkende om virkemidler som skal settes inn intranasjonalt for å skape endring i u-land.

Hva er det så som er galt med u-landa? Hva må forandres hvis det skal komme i gang en utviklingsprosess? Misjonens hovedtilnær-

mingsmåte til u-landsproblemene er å legge vekt på moralske og kulturelle (inkludert religiøse) forhold. Såvel tekniske og økonomiske som politisk-strukturelle oppfatninger er langt mer sjeldne.

73 prosent av alle årsaksutsagn er moralsk-kulturelle. Moralsk-kulturelle årsaker er klart viktigst i alle de tre bladene. Religiøse forhold (hedenskap, overtro og tabuforestillinger) inntar en dominerende plass som forklaring på underutviklingen. Deretter kommer mentalitetsfaktorer (tradisjonisme, manglende arbeidsmotivasjon, lavt aspirasjonsnivå) og mangel på opplysning. Disse tre står i en særstilling når det gjelder oppslutning, med den første et godt hakk foran de øvrige.

Strukturelle og politiske forklaringer gjør et beskjedent inntog i Santalen i 1971–2, men dette skjer ikke på bekostning av de kulturelle og moralske.

Også når det gjelder virkemidler, dominerer moral, kultur og religion. Denne typen virkemidler er viktigst i alle blad i alle tidsperioder. Andelen ligger jevnt over på 2/3 av samtlige utsagn om virkemidler. «Kristendom og misjon» er det overlegent mest anbefalte virkemiddel. U-hjelp er holdt utenfor de moralsk-kulturelle virkemidler og satt opp som egen kategori, selv om mye tyder på at misjonen har en overveiende moralsk-kulturell forståelse av hva u-hjelpen skal bestå i: oppseding, mentalitetsendring, et nytt syn på mennesket. Politisk-strukturelle virkemidler utgjør vel 4 prosent av samtlige virkemidler.

Bladene er ikke spiritualistiske i den forstand at de ikke er opptatt av materiell nød og fattigdom. De har mange skildringer av underutviklingens resultater. Men det skjer en slags flukt fra det strukturelle og materielle når bladene forlater beskrivelsen og går over til å drøfte årsaker og virkemidler.

Langt på vei ligger det implisitt i det som er sagt at bladene er *personalistiske* i sin utviklingsfilosofi. De lokaliserer årsakene til u-landas fattigdom til det enkelte menneske eller til smågrupper av mennesker, slik de umiddelbart interagerer. Middelbare relasjoner – dvs. materielle og strukturelle forhold som setter visse grenser for den menneskelige atferd og skyver den i visse retninger – er svært perifere. Et utsagn som dette, hentet fra Santalen nr. 12/1971, er meget lite typisk:

«Det er noe i hele det internasjonale system som i praksis blir urettferdighet for de fattige land, hvor mange gode motiver våre vestlige politikere enn har.»

I samme artikkel kritiseres også vestlige kretser «som av egeninteresse holder igjen og søker å forlenge status quo». Men langt mer kjente og typiske toner finnes imidlertid også i samme artikkel – aller vesentligst er den mentalitetsendring som må finne sted hos befolkningen: «Ethvert politisk system er dømt til å mislykkes når folkesjelen er besmittet med latskap, upålitelighet, uansvarlighet overfor familien og i seksuelle relasjoner, tyvaktighet osv.»

En egen kristen utviklingsstrategi

Ut av den store mengde utsagn og sitater jeg har registrert, former det seg en idealtypisk kristen utviklingsstrategi som ikke er enerådende i bladene, men temmelig dominerende. Heller ikke er den så ofte satt fram eksplisitt og sammenhengende, men den synes å ligge under mye av det som skrives om u-landsproblemene. Denne modellen, som en godt kan kalle «surdeigsmodellen», kan sammenfattes omtrent slik:

Kristen misjonsvirksomhet har ikke bare «rent religiøse» følger. Den fører også til mentalitetsforandring hos de som lar seg påvirke av misjonsvirksomheten. Den enkelte får høyere moral, høyere vitebegjær, høyere arbeidsmotivasjon og i det hele tatt en «ny giv» også i de jordiske forhold. Neste trinn er at de «ny-skapte» individer gjennom interaksjon med andre mennesker gjennomsyrer og påvirker samfunnsmoralen, og at dette i siste instans fører til samfunnsmessig vekst og utvikling, ikke bare kulturelt, men også hva materiell levestandard angår.

Denne måten å løse utviklingsproblemet på, som vi med filosofiske termer vel kan betegne som individualistisk, personalistisk og idealistisk, settes undertiden polemisk opp mot politiske og strukturelle virkemidler:

«Ondets rot stikker atskillig dypere enn de politiske strukturer. Det er synden som er årsak til ulykkene. Og synden kan aldri utryddes av menneskelivet» (Misjonstidende nr. 14/1971).

«Der evangeliet om Guds rike får lyde fulltonende, der forvandles folkelivet og samfunnslivet. Det omskapes innenfra, ikke ved vold, men ved kjærlighetens gjenskapermakt» (Utsyn nr. 9/1971).

Enkelte ganger settes politikk ensbetydende med vilje til makt. Særlig tilspisset settes kristendommen opp som et alternativ til politisk og strukturell utviklingsfilosofi dersom denne har et radikalt eller militant fortegn.

Samfunnskritikk er det samme som kulturkritikk

Vi har sett at individ og familie som normbærere sees som meget strategiske variable for samfunnsutviklingen, og at utdanning og påvirkning av holdninger tillegges stor betydning for samme.

Disse iakttagelser styrkes av en kvantitativ analyse jeg har gjort av utsagn i misjonsbladene med kritikk av ulike samfunnsområder i Norge. Med dette ville jeg se om det var noen sammenheng mellom «u-landsfilosofien» og en mer allmenn samfunnsfilosofi på misjonshold. Det viste seg å være en slik sammenheng.

Tabellen over kritiske utsagn har en klar profil. Noen samfunnssektorer kritiseres mye, andre sektorer ser ut til å ligge helt utenfor nedslagsfeltet til den etiske kritikk.

Kulturliv og massemedia får gjennomgå mest. Særlig retter kritikken seg mot nedbrytende krefter som får slippe til i Norsk Rikskringkasting.

Det er også en god del kritikk av andre kristelige retninger enn ens egen, samt myndighetenes politikk i spørsmål som direkte vedrører kirkens interesser, så som kirkebygg og helligdagslovgivning.

Deretter kommer skole- og utdanningsspørsmål (i hovedsak spørsmål om skolens kristne karakter, kristendomsundervisning o.l.), og spørsmål som har å gjøre med hjem og familie, herunder seksualmoral og abortsak.

Disse fire samfunnsområdene er i særklasse mest utsatt for kritikk. Så følger en del kritiske utsagn om avholdspolitik, mens politikk utenom de nevnte skole-, kirke-, familie- og avholdssaker praktisk talt ikke berøres (en gang), heller ikke den økonomiske sektor (4 utsagn, av i alt 546 kritiske utsagn). Moralsk fundert kritikk av materielle forhold, fordelingsmønstre, strukturelle forhold i Norge er altså fraværende. Det synspunkt at kirken stort sett bare er opptatt av visse «hertesaer» får her kvantitativ støtte.

Det land er godt som gir misjonen gode kår (medmindre det samtidig er rasistisk)

Hvilke forhold legger misjonsbladene vekt på når de skal vurdere et land, et regime eller en bevegelse?

De kår misjon og kirke får, ser ut til å være temmelig avgjørende. Vi ser det bl.a. på omtalen av kristne ledere. Kristne ledere i politikk og samfunnsliv omtales langt hyppigere enn ikke-kristne, og kristne

røses langt oftere enn ikke-kristne. Haile Selassie, keiser av Etiopia, topper klart listen over politiske ledere med positiv omtale, hovedsakelig takket være Utsyn. Mye tyder på at bladenes siktemål som regel ikke primært er å gi en politisk eller sosialetisk vurdering, men å si noe om vedkommende leders religiøse holdning eller holdning til kirke- og misjonsarbeid. Men at misjonens siktemål er apolitisk, utelukker jo ikke politiske konsekvenser.

Misjonsbladene er svært forsiktige med å kritisere de land de har misjonærer i, for å legge restriksjoner på misjonsarbeidet. Det presiseres i slike tilfelle gjerne at vanskene er av lokal karakter og skjer mot myndighetenes vilje. Det samme gjelder beretninger om overgrep i misjonslandene, både mot kristne og andre grupper. Hovedregelen er tilbakeholdenhet med kritikk, når misjonen er i landet.

Overgrep mot kristne beskrives hyppigere enn overgrep generelt (395 mot 161 utsagn). Tatt under ett gir altså materialet støtte til den antakelse at misjonsbladene først og fremst er opptatt av hvordan myndighetene oppfører seg mot de kristne, mens myndighetenes generelle atferd kommer i annen rekke.

Men i 1971–2 gir Misjonstidende og Santalen større plass til overgrep generelt enn til overgrep mot kristne. Dette er interessant, for det kan tyde på at en mer allmenn sosialetisk vurdering er i ferd med å avløse den mer spesielle «misjons-synsvinkelen» som bare spør om de kristne har trosfrihet og gode arbeidsmuligheter. – Utsyn konsentrerer seg derimot i 1971–2 enda mer enn før om overgrep på kristne.

Varsomheten overfor å kritisere regimer i land hvor misjonen arbeider, er ikke til stede når det gjelder Misjonstidendes arbeid i Sør-Afrika. Det fortelles mye om rasismen i Misjonstidende, og bladet tar klart avstand fra den. Det vi har kalt misjons-synsvinkelen blir utvidet til generell sosialetisk kritikk når skillet mellom liv og lære blir så iøyenfallende som i Sør-Afrika. Landet framstiller seg jo som et kristent land.

Rasediskriminering er et veldig *synlig* brudd på de kristne normer, og det kan være derfor Misjonstidende slår så hardt ned på dette. Misjonstidende reagerer umiddelbart og spontant på rasediskrimineringen ut fra et kristent-humanistisk verdigrunnlag. Heller ikke her finner vi noen særlig sans for strukturell tenkning: ikke noen analyser av de økonomiske aspektene ved rasismen, ikke noe om Vestens betydning for opprettholdelsen av det sør-afrikanske regimet.

*

I den fullstendige undersøkelsesrapporten har jeg prøvd å oppsummere hvilke momenter som *taler for* og *hindrer* at misjonsbladene støtter et lands riksstyre eller en bevegelse i et land (P).

Momenter som taler for støtte fra misjonen:

- A. At P går inn for sosial og økonomisk utjamning.
- B. At P går inn for sikring av borgerlige rettigheter, f.eks: rettsikkerhet.
- C. At P forfekter en puritansk, ikke «kulturradikal» kulturpolitikk.
- D. At misjonen faktisk arbeider i P.
- E. At P er samarbeidsvillig overfor misjonen, gir misjonen byggeløyver og tillatelser til å drive skoler, roser misjonen.
- F. At Ps leder(e) er bekjennende kristne.
- G. At P ønsker å skape utvikling i samarbeid med, og med hjelp fra, vestlige rike land.
- H. At P ønsker å demme opp for kommunismen.
- I. At Ps ledelse er talsmenn for ikke-voldspolitik.

Momenter som hindrer støtte fra misjonen:

- a. Sosial og økonomisk ulikhet.
- b. Overgrep mot borgerlige rettigheter, rasediskriminering.
- c. En kulturpolitikk som misjonen oppfatter som nihilistisk, normoppløsende.
- d. At P er restriktiv overfor kristen misjon.
- e. At P aktivt motarbeider kirke og misjon (i ulike grader fra mild diskriminering til forfølgelser).
- f. At Ps ledere er uttrykt ikke-kristne.
- g. At radikal, «opprørsk» ungdom har P som ideal.
- h. At P bruker kampspråk, oppfattes som isolasjonistisk og anvender en konfliktmodell på forholdet mellom fattige og rike land.
- i. At P oppfattes som revolusjonært.
- j. At P oppfattes som kommunistinspirert eller kommunistisk.
- k. At P tar i bruk fysisk vold for å velte et bestående regime.

For å sette hele spørsmålet om misjonsbladenes politiske sympatier i perspektiv, må en her minne om den sterke mistilliten til politikk overhodet som ofte preger misjonsbladene. Den kommer også til

uttrykk når en tolker denne listen. Alle momentene teller ikke like mye. Det synes som om *DEF* og *def* er de sentrale punkter på listen. Hvis et land har kjennetegnene *DEF*, kanskje også supplert med *GH*, har P svært mye slingringsmonn når det gjelder *a*. (Eksempel: Etiopia.) Derimot er man mer vare overfor *b*. (Eksempel: Sør-Afrika.) Dette tror jeg henger sammen med misjonens personalistiske tenkning. Bladene synes å legge større vekt på krenkelse av personlig frihet og menneskeverd enn på de mer indirekte inngrep i personlig frihet som sosial og økonomisk ulikhet medfører.

En del av momentene på «støtte-listen» trenger ytterligere utdyping. Misjonsbladene er for det første sterkt *antikommunistiske*. 72 prosent av alle utsagn om overgrep mot kristne har referanse til kommunistiske land. Bortsett fra et nokså uvesentlig unntak er kommunistiske land den gruppe land som ligger høyest på listen over overgrep mot kristne i hvert eneste blad i hver eneste tidsperiode. Når det gjelder utsagn om overgrep generelt, altså uten at kristne er spesifisert, nevnes kommunistlandene oftest i Utsyn, men hovedsakelig takket være Misjonstidendes kritikk av Sør-Afrika er det ikke kommunistlandene, men land med hvite minoritetsregimer som er mest utsatt for kritikk når vi ser bladenes utsagn om overgrep generelt under ett.

Skal en forstå misjonsbladenes anti-kommunisme, må en ha for øye at bladene ser på kommunismen som noe langt mindre trivielt enn et økonomisk system. Den er ifølge misjonsbladene et totalitært livssyn som alltid må komme i konflikt med det kristne livssyn. Kommunismen er «mer enn politikk». Valget står mellom «Mao eller Jesus» – for å sitere en boktittel på et kristelig forlag.

Nær tilknyttet synet på kommunismen som en – noen ganger demonisk – *religion*, er den oppfatning at kommunismen er monolitisk og verdensomfattende. «Verdenskommunismen» er en realitet i misjonsbladene, kommunistlandene behandles summarisk som en enhetlig blokk med felles, onde interesser. Kommunismen beskrives gjerne i epidemiske termer, den farer fram som en farsott. Den er *infiltrerende* og suger seg fast der den kan komme til.

Dette synet på kommunismen er ikke uten betydning når misjonsbladene skal ta stilling til frigjøringsbevegelser i den tredje verden. En bevegelse eller et riksstyre som av misjonsbladene med rette eller urette oppfattes som kommunistisk, mister lett misjonens sympati. Nasjonale frigjøringskamper kan av misjonen bli oppfattet som et oppgjør mellom Moskva og «den frie verden».

Bl.a. anti-kommunismen fører til en viss politisk vestvendthet, som hovedsakelig gir seg uttrykk i manglende kritikk av Vestens politiske og økonomiske engasjement i u-landa. Bladene mener at den politiske avkoloniseringen var nødvendig og legitim, men er langt mer vakt-somme overfor kommunistisk infiltrering i u-landa enn overfor vest-lig nykolonialisme. Noen egentlig «dyrking» av Vesten er det imid-lertid vanskelig å spore (tross en del referanser til «den frie verden»), til det er *kulturkritikken* av Vestens kulturelle og moralske forfall, og Vestens avkristning, for sterk. Kulturkritikk er jo nemlig, som vi har sett, den sentrale form for samfunnskritikk i bladene.

Bladene er svært anti-militante. Bevegelser som bruker kamp-språk, enn si voldsmidler, blir vanskelig akseptert av misjonsbladene. Dette kan ha en «strategisk» forklaring: tumulter ødelegger misjonens arbeidsro. Men hovedforklaringen er nok idémessig: Misjonen tolker i slike sammenhenger det kristne budskap som et påbud om fred og samarbeid.

Noen konkretiseringer: Angola, Madagaskar, Kina og Tanzania

For å illustrere de iakttakelsene som er nevnt ovenfor, skål vi se hva bladene skriver om en del konkrete bevegelser og land.

Når det gjelder holdningen til frigjøringskampene i Afrikas portu-gisiske kolonier, ser det ut til å finne sted en høyre-dreining fra 1961 til 1971. I 1961 skrev Misjonstidende tre ganger om Portugals poli-tikk i Angola, og var svært kritisk til den. De går til og med inn for at kirken som sådan skal uttale seg mot portugisernes overgrep, noe som ellers er sjeldent i politiske saker. Misjonstidende har i 1961 i alt 11 kritiske utsagn om overgrep fra Portugals side i Angola.

I løpet av de derpå følgende ti år er det blitt mobilisert en frigjør-ingsbevegelse i Angola, og det er ikke særlig dristig å påstå at portu-gisernes overgrep i landet har holdt fram og ikke blitt mindre. Men i 1971–2 finnes det ikke utsagn om Portugals overgrep, hverken i Misjonstidende eller i de andre bladene. Derimot finnes det en meget sterk beretning om tortur i Misjonstidende, men denne gang er det «kommunistiske geriljaer» i «de portugisiske territorier» som beskyldes for overgrep:

«Ved Nambuanfongo og Luvo, i de portugisiske territorier, har kommunistiske geriljaer, oppøvd i China, Cuba og Sovjetunionen, bundet kristne og andre som våget å gjøre motstand . . . fast til lange

bord . . . og sagnet langsetter med sirkelsag. . . . Blod og tårer – det er kommunismens historie alle vegne» (Misjonstidende nr. 32/1971).

Bladene går mot Kirkenes Verdensråds støtte til frigjøringsbevegelsene i det sørlige Afrika. Misjonstidende snakker om «såkalte politiske frigjøringsbevegelser» (nr. 4/1972), mens bladet i 1961 etterlyste et norsk initiativ mot Portugal: «Burde ikke også kristenfolket i Norge la sin røst høre?» (nr. 30/1961).

Hva skyldes denne forandringen? Den kan skyldes en ny redaksjon med endrede politiske preferanser. Men vel så viktig tror jeg følgende mer allmenne forhold er: I 1961 kritiserte Misjonstidende en hvit minoritetsmakts rasistiske overgrep mot et forholdsvis uorganisert og vergeløst folk. I 1971–2 er situasjonen en annen. Da står to parter mot hverandre. De undertrykte har organisert seg, fører en militant politikk, og oppfattes av misjonen – neppe dekkende – som kommunistiske. Misjonens ønske om politisk nøytralitet, dens anti-militante og antikommunistiske holdning holder Misjonstidende tilbake fra å følge opp støtten fra 1961. Det er lettere for misjonen å støtte vergeløse undertrykte enn å støtte undertrykte som begynner å røre på seg.

For å gjøre bildet fullstendig, må det nevnes at Misjonstidende to ganger advarer mot å identifisere nasjonalisme med kommunisme for ukritisk. Men hovedinntrykket er nok at misjonsbladene selv har litt for lett for å bringe videre meldinger om at nasjonalistiske bevegelser er kommunist-infiltrerte. Utsyn skriver f.eks. i 1969 (nr. 22):

«Bak opprørsbevegelsene står oftest kommunismen. Kommunistene har ikke noe imot at radikale kristne hjelper dem å puste til ilden. Men når kommunismen har seiret, hva slags levevilkår får den kristne menighet da? Det kan en lese om f.eks. i Wurmbands bøker.»

Ett konkret tilfelle kan tyde på en viss forskjell i utviklingsfilosofi mellom yngre og eldre misjonærer. Samme hendelse sees gjennom forskjellige briller.

I 1972 var det en såkalt «kulturrevolusjon» på Madagaskar. I en artikkel skriver en av NMS' yngre misjonærer om bakgrunnen for urolighetene. Artikkelen handler om klasseskiller (ellers et ord som neppe forekommer i misjonsbladene), og om presidentens akseptering av det kapitalistiske system, «som legger økonomien i hendene på utlendingene som trekker profitten ut av landet» (Misjonstidende nr. 20/1972). Men kort tid etter, i nr. 26, skriver en annen misjonær sjokkert og skuffet om den politiske vri som gjør seg så sterkt gjeld-

ende også blant Madagaskars kristne ungdom. «Det pustes på ilden østfra,» heter det her. Stilt ved siden av hverandre representerer de to artiklene svært forskjellige måter å tenke om u-landsproblemene på. *I dag* er det nok ingen tvil om at sistnevnte artikkel er den mest typiske på misjonshold.

For mange står Kina og Tanzania – forskjellige som de enn er seg imellom – som eksempler på land som vil bryte underutviklingens onde sirkel.

Misjonbladene har ikke noe godt å si om Kina, noe som selvsagt har sammenheng med landets restriktive holdning til kirke og misjon, samt kommunismen. Det er imidlertid en glidning i misjonsbladenes måte å skrive om Kina på. I de første årene etter at misjonærene måtte forlate Kina, var det mange beretninger i misjonsbladene om sult og nød i Kina. Etter hvert har man innsett på misjonshold at den materielle standard i Kina ikke er utilfredsstillende, men framhever nå sterkt at den materielle og økonomiske vekst har skjedd på bekostning av personlig, herunder religiøs, frihet. «Hungersnøden er stor, og 90 prosent av folket er imot det kommunistiske styret,» heter det om Kina i *Utsyn* nr. 2/1962. «Hver eneste dag er det noen som prøver å finne en liten åpning i bambusteppet . . . – få komme over i en fri verden hvor en får spise seg mett» (*Utsyn* nr. 15/1962). Slike utsagn finnes neppe i misjonsbladene ti år senere. Da konsentrerer man kritikken om mangelen på religiøs og personlig frihet. Og man tar stadig for gitt at Kina er aggressivt i sin utenrikspolitikk, noe som kommer til uttrykk i et intervju hvor det spørres om Kinas FN-medlemskap vil dempe landets aggressive politikk mot andre land (*Misjonstidende* nr. 3/1972).

Mer nyansert er holdningen til Tanzania, hvor jo både Misjonselskapet og Misjonssambandet har utsendinger. Men den begeistring for landet som en fant omkring den politiske frigjøringen, har fortatt seg.

Nyereres skjebne er et illustrerende kapittel. I 1961–2 var han den nest mest roste politiker i misjonsbladene. I 1971–2 oppnår han ingen positive utsagn. Han er ikke lenger den moderate politiker som ønsker harmonisk samarbeid med sine tidligere koloniherrer, men har tatt i bruk kampspråk mot Vesten, et kampspråk som siteres en gang i *Misjonstidende* og følges opp av skribenten som siterer ham med en kvass kritikk av mangelen på frihet i Tanzania (nr. 24/1971).

I tillegg følger misjonen sin arbeidsro i Tanzania truet av skole-nasjonalisering. Det er nok ikke minst ut fra et slikt misjonsperspektiv at

NMS' generalsekretær etter en reise kan si: «Like vanskelig som det syntes for meg i Tanzania, like inspirerende møtte Etiopia meg» (Misjonstidende nr. 11/1971). Utsyn er betenkt over mulighetene for «statlig ensretting og vilkårlig sensur» (nr. 34/1969), og en betraktning et par år senere er svært negativ: «Jeg har i den senere tid hørt og lest mye deprimerende om situasjonen i Tanzania. Sosialisering skaper vansker, forhold i kirken er flokete, er det mulig å fortsette med misjon når forholdene blir slik? spørres det. . . La politikk være politikk! Vi er utsendt for å forkynne Livets Ord» (Utsyn nr. 18/1971).

Men for å utfylle bildet må vi også ta med at det finnes positive vurderinger av Nyereres sosiale og økonomiske politikk fra misjons-hold. Finn Evensen skriver om sosialiseringspolitikken: «Uten tvil har dette kommet brede lag av folket til gode.»²

Den vaklende holdning til Tanzania er et resultat av at ulike faktorer som misjonen tillegger vekt for sin vurdering, trekker i ulik retning:

Misjonen er glad for at Nyerere er kristen, for at misjonen får drive sin virksomhet i landet, og for den sosiale og økonomiske utjamningen. På den annen side er misjonen bekymret for at utjammingspolitikken skal gå på den personlige frihet løs, og særlig bekymret for at misjonen skal få dårligere arbeidsforhold, først og fremst i skolene. Misjonen har også en viss skepsis til landets harde kampspråk mot Vesten, selv om kanskje noen misjonærer aksepterer dette etter hvert. Men i det øyeblikk misjonen finner grunn til å tro at Nyereres sosialisme heller mer i retning av marxismen, vil nok Tanzania rase langt ned på misjonens popularitetsliste. Blir Tanzania i tillegg for alvor restriktiv mot misjonen, vil bladene begynne å bringe notiser med overgrep mot kristne, og generell kritikk av styre og stell i landet, med særlig vekt på innskrenking av borgerlige rettigheter.

Misjonsbladenes utviklingsfilosofi – og andres

Etter å ha sammenliknet mine data med to undersøkelser som kartlegger utviklingsfilosofien hos en gruppe norske eksperter og politikere, og i en del sentrale politiske dokumenter om norsk u-hjelp, kan jeg slå fast at misjonen skiller seg fra politiker- og ekspertgruppene på flere punkter.³ Misjonsbladene legger mer vekt på moralsk-kulturelle forhold og mindre vekt på politisk-strukturelle og inter-

2 «Komme ditt rike,» Stavanger 1972 s. 113. Se også «Fast Grunn», nr. 1/1973 s. 38.

nasjonale forhold i u-landsproblemet enn politikerne og ekspertene. Men misjonen er ikke alene om å legge vekt på moralsk-kulturelle forhold. Den kan støtte seg til at også mange andre på eliteplan, særlig blant de som har borgerlige partipreferanser, har en tilsvarende utviklingsfilosofi. Det er nok en *vesensforskjell* mellom den religiøse elite som skriver i misjonsbladene, og andre norske elitegrupper når det gjelder den betydning de tillegger kristendom og misjon som utviklingsvirkemiddel. Men det er bare en *gradsforskjell* når det gjelder moralsk-kulturell, personalistisk orientering.

Derfor må de misjons-spesifikke resonnementer jeg skal komme med i neste artikkel om bakgrunnen for misjonens utviklingsfilosofi suppleres med en del generelle resonnementer som ikke bare gjelder misjonærer:

1. Utsendinger fra Norge som arbeider i u-land støter ofte i sin utviklingsvirksomhet på umiddelbare hindringer som har å gjøre med befolkningens ferdigheter og normer. Disse oppfattes av utsendingene som utviklingshemmende. Ujavn fordeling av ressurser, arbeidsdelingens form, imperialisme osv. er ikke så umiddelbart synlige for utsendingene. Disses direkte, ureflekterte erfaringer skyver derfor i retning av en utviklingsfilosofi med vekt på enkeltmenneskenes moralske, kulturelle og kunnskapsmessige standard.

2. I borgerlige miljøer trives personalisme og en effektivitetsorientert arbeidsmoral. Populært sagt går utviklingsfilosofien her ut på at «Det gjelder bare å brette opp ermene og sette i gang. Slik var det Norge ble utviklet.» Misjonærer (som andre kristne i Norge) er stort sett hjemmehørende i borgerlige miljøer, og preges av dette. Vel å merke skyldes denne politiske miljøtilhørighet sannsynligvis ikke så mye egne sosio-økonomiske interesser som ideologiske forhold: de borgerlige blir oppfattet som langt mer kristendomsvennlige enn sosialister og sosialdemokrater.

Forskjeller mellom bladene

I den kvantitative undersøkelsen har jeg talt opp Misjonstidende, Utsyn og Santalen hver for seg, men i denne presentasjonen har jeg stort sett behandlet bladene under ett. Grunnen til dette er at likhetene mellom bladene er mye mer slående enn forskjellene.

3 De to undersøkelsene jeg har sammenliknet med, er Jon Eivind Kolberg: «Teorier om utvikling», stensil, Institutt for statsvitenskap, Oslo 1968, og Tore Simonsen: «Norsk Utviklingshjelps ideologi», stensil, Institutt for statsvitenskap, Oslo 1972.

Likevel er det en del forskjeller som det kan være av interesse å referere. Det er spesielt Utsyn som avviker fra de to andre på en del punkter. Utsyn er mest intranasjonal, mest personalistisk og mest moralsk-kulturell i sin utviklingsfilosofi. Utsyn har videre klart færre beskrivelser av materiell nød og fattigdom, og her øker forskjellene over tid. De andre bladene beskriver mer og mer materiell nød, Utsyn mindre og mindre. Dette kan ha sammenheng med at Utsyn er mest teologisk konservativ og mest på vakt mot strømninger de oppfatter som bibelopppløsende. I polemikk mot sosialetisk orientert teologi skjerpes konsentrasjonen om evangelisering som misjonens hovedsiktemål, og materielle og sosiale forhold får mindre spalteplass. (Dette gjelder misjons-*informasjonen*. I selve arbeidet på misjonsmarkene utgjør jo fremdeles skole- og helsearbeid en viktig del av Misjonssambandets innsats.)

For å gå videre i listen over punkter hvor Utsyn skiller seg ut: Bladet er minst opptatt av de tre med å beskrive fordelingsulikheter.

Når det gjelder samfunnssynet ellers, har vi slått fast at alle bladene legger stor vekt på kulturkritikk og beklager avkristning og moraloppløsning. Men Utsyn har i tillegg mange utsagn som beklager at folk i vår tid ikke har respekt for autoriteter. Det er en type samfunnskritikk som vel er nokså typisk for et høyreradikalt samfunnssyn. De som måtte sitte med den antakelse at Utsyn, fordi det er det mest lavkirkelige blad, også er det mest politisk radikale, får ingen støtte for dette i mitt empiriske materiale. (Men her skal vi huske at bladet stort sett skrives av en religiøs elite, et lederskap. På grasrota kan det jo tenkes at det som under bondereising og kamp for parlamentarisme i forrige århundre er et samsvar mellom kirkelig og politisk radikalisme. Men valgundersøkelser og forskjellig Gallup-materiale tyder ikke på at et slikt samsvar i dag er særlig utbredt.)

Det vi har kalt misjonsperspektivet, altså å vurdere verden primært ut fra hvilke kår misjon og kirke har, er sterkest til stede i Utsyn. Utsyn har også flest beretninger om overgrep i kommunistiske land. Misjonstidende er noe mer selvkritisk på vegne av historie og nåtid når det gjelder spørsmålet om misjonen har vært for patriarkalsk, for lite villig til å slippe til lokale krefter i misjonslandet. I Utsyn finnes ikke slik selvkritikk.

Men det sluttinntrykket som bør sitte igjen, tross en del interessante forskjeller mellom bladene, er at de hovedtendenser vi har beskrevet i denne artikkelen, er fellesgoods for alle de tre store misjonsbladene i Norge.